

Archeologienota Ekeren (Antwerpen) – Schriek 227

Liesbeth Claessens en Natasja Reyns

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Liesbeth Claessens en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/169

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	13
2.4	Assessmentrapport	13
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	13
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	19
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	25
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting.....	27
4	Bibliografie	28
4.1	Publicaties	28
4.2	Websites	28
5	Bijlagen	29
5.1	Archeologische periodes	29
5.2	Plannenlijst	29
5.3	Fotolijst.....	30

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017D365

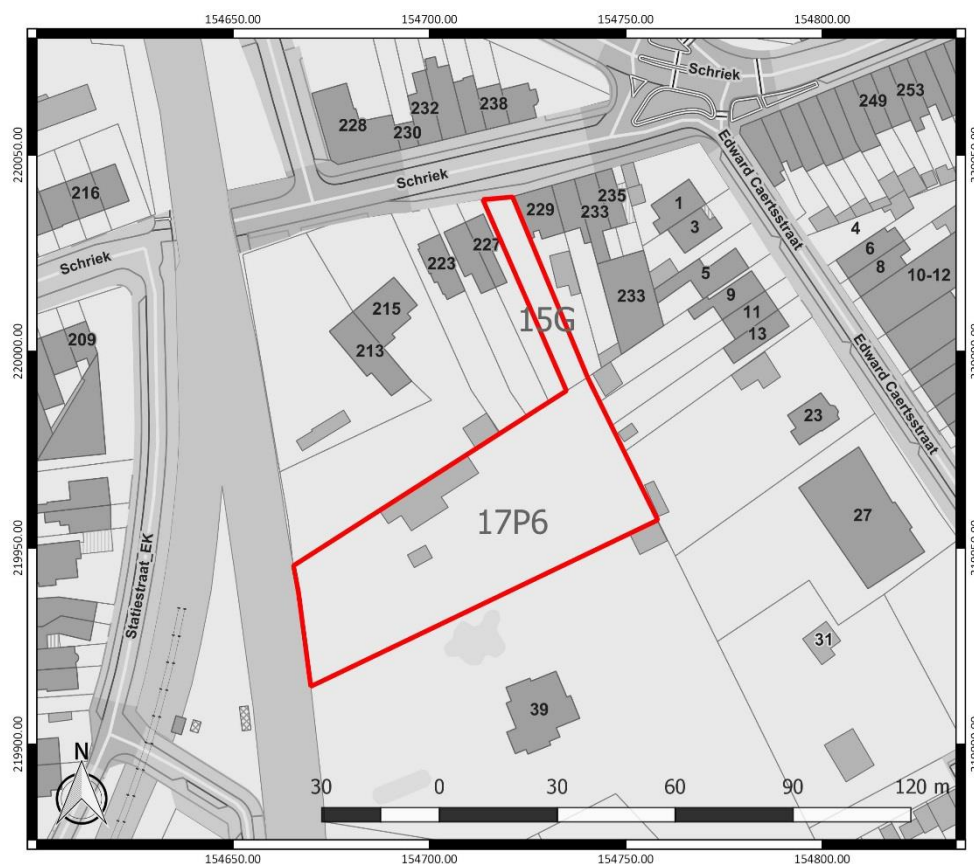
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Antwerpen, Ekeren, Schriek 227, Schriek

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 154721, 220039
- 154758, 219957
- 154670, 219915
- 154665, 219946

Kadastraal plan:

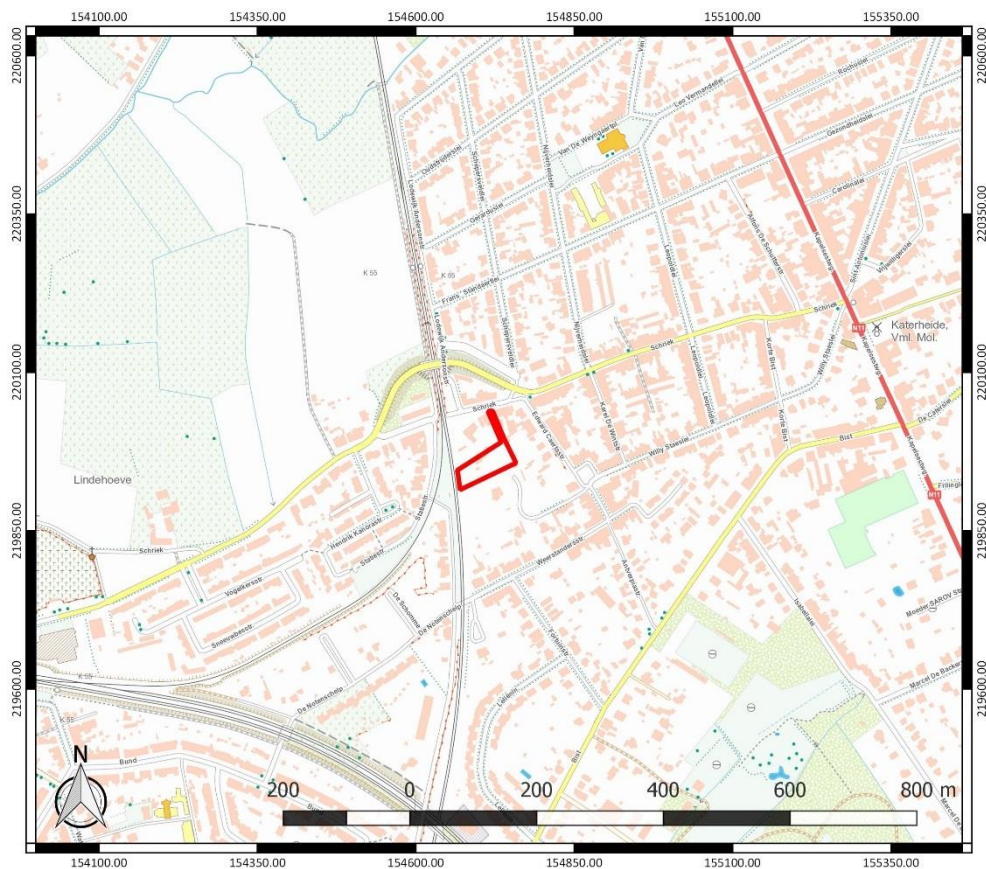

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Antwerpen, Afdeling 35, (Ekeren Afdeling 4), sectie F, nummers 15g en 17p6

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 3469,03 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 17/05/2017 – 28/12/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: niet van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

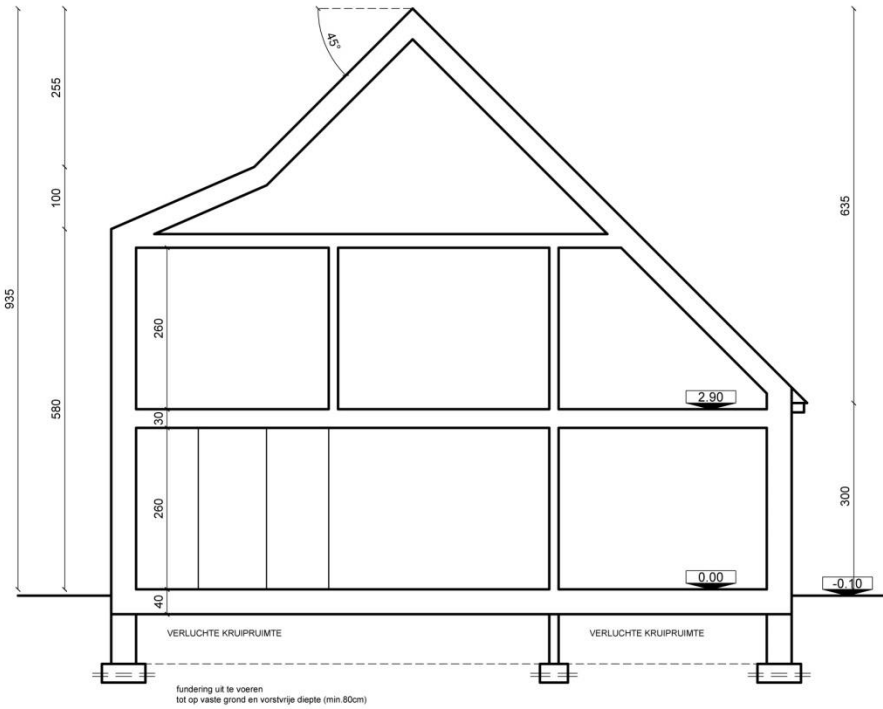
Op het terrein zullen vier eengezinswoningen en de aanleg van wegenis gerealiseerd worden (Figuur 3). Nutsleidingen worden aangelegd langs de wegenis. De aanleg van wegenis betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen worden voorzien van een verluchte kruipruimte met een verstoringdiepte van minimum 80 cm diepte, tot op vaste grond en in vorstvrije diepte. De exacte funderingsdiepte en -techniek van de geplande infrastructuur ligt in deze fase nog niet vast (Figuur 4). De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, zijn terug te vinden op het funderingsplan (Figuur 6).

De kleine bijgebouwen die momenteel nog aanwezig zijn op het terrein zullen afgebroken worden en een deel van de bestaande bomen zal gerooid worden om plaats te maken voor de woningen. Ook de sloop en het rooien van de bomen kan een beperkte verstorende impact hebben op het bodemarchief (Figuur 7).

Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen, die een invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

Figuur 3: Ontwerpplan (Mertens Architecten)

PRINCIPESNEDE WONING TYPE A

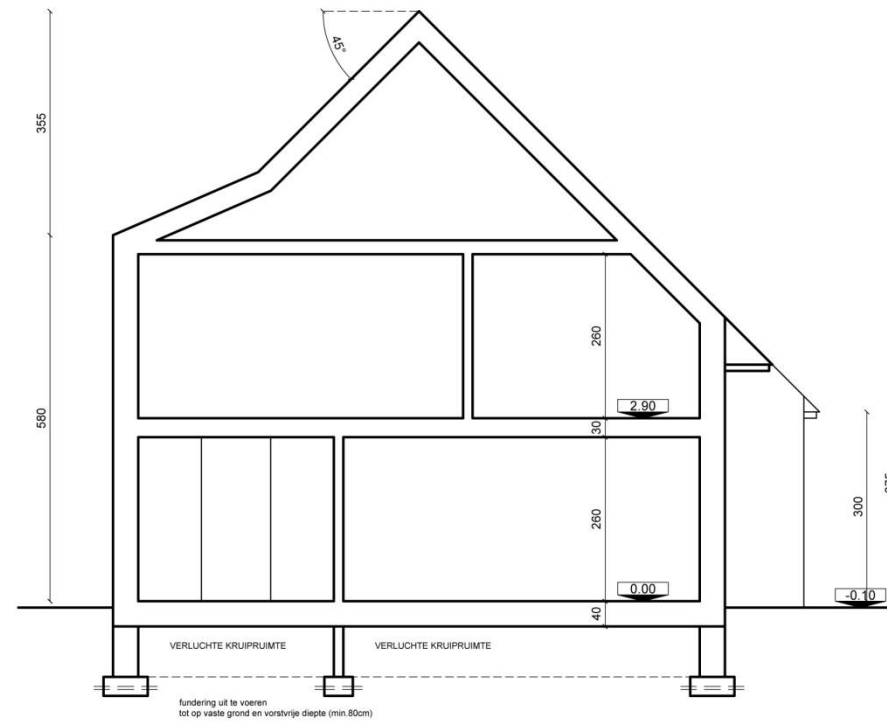
mertens - architecten
geelvinckstraat 8 2940 stabroek
info@mertens-architecten.be

T: 03/568.72.53 - F: 03/568.98.08
www.mertens-architecten.be

BOUWEN VAN WONINGEN
Schriek 227/1, Ekeren
Voorontwerp

Komito Group 16184
2017-10-12
schaal 1/100

Figuur 4: Doorsnede woning type A (Mertens Architecten)

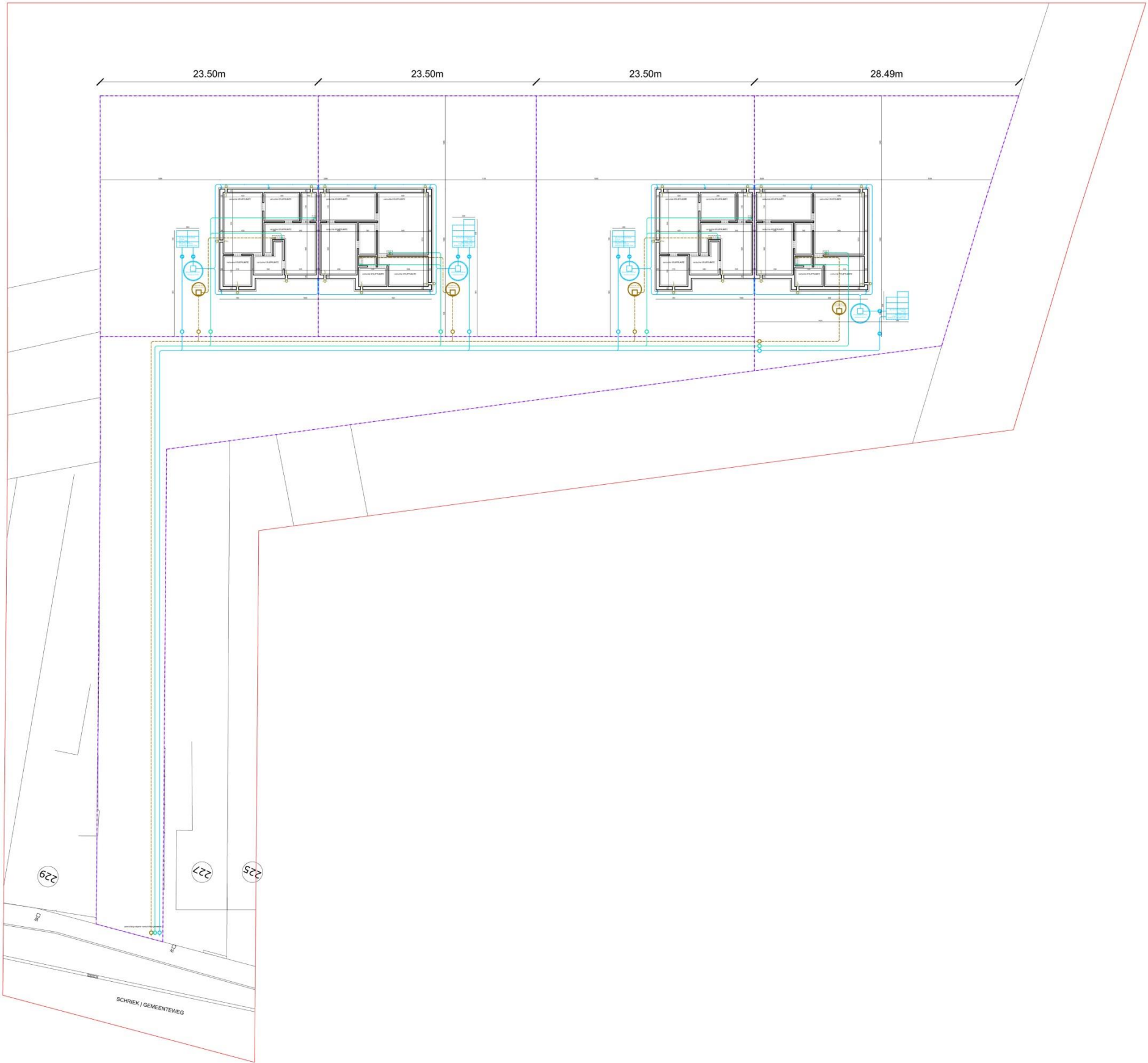
PRINCIPESNEDE WONING TYPE B

mertens - architecten
geelvinkstraat 8 2940 stabroek
info@mertens-architecten.be
T: 03/568.72.53 - F: 03/568.98.08
www.mertens-architecten.be

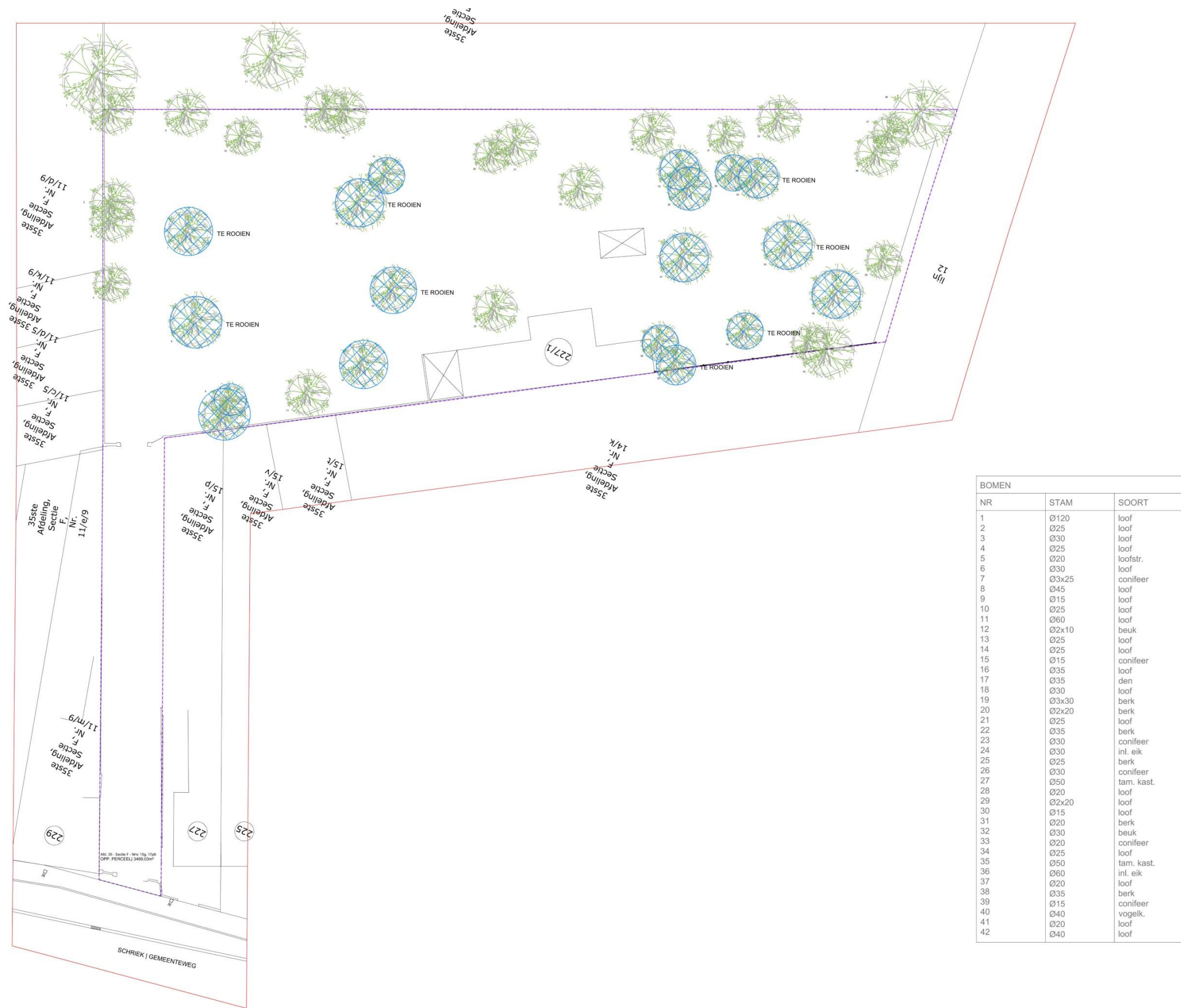
BOUWEN VAN WONINGEN
Schriek 227/1, Ekeren
Voorontwerp

Komito Group 16184
2017-10-12
schaal 1/100

Figuur 5: Doorsnede woning type B (Mertens Architecten)

Figuur 6: Funderingsplan (Mertens Architecten)

Figuur 7: Bestaande toestand, met aanduiding van de te rooien bomen (Mertens Architecten)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden twee momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten, zoals een topografische kaart uit 1863 en de Topografische kaarten van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970). Het Felixarchief werd geraadpleegd, maar leverde geen extra kaartmateriaal op voor het onderzoeksgebied.

De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

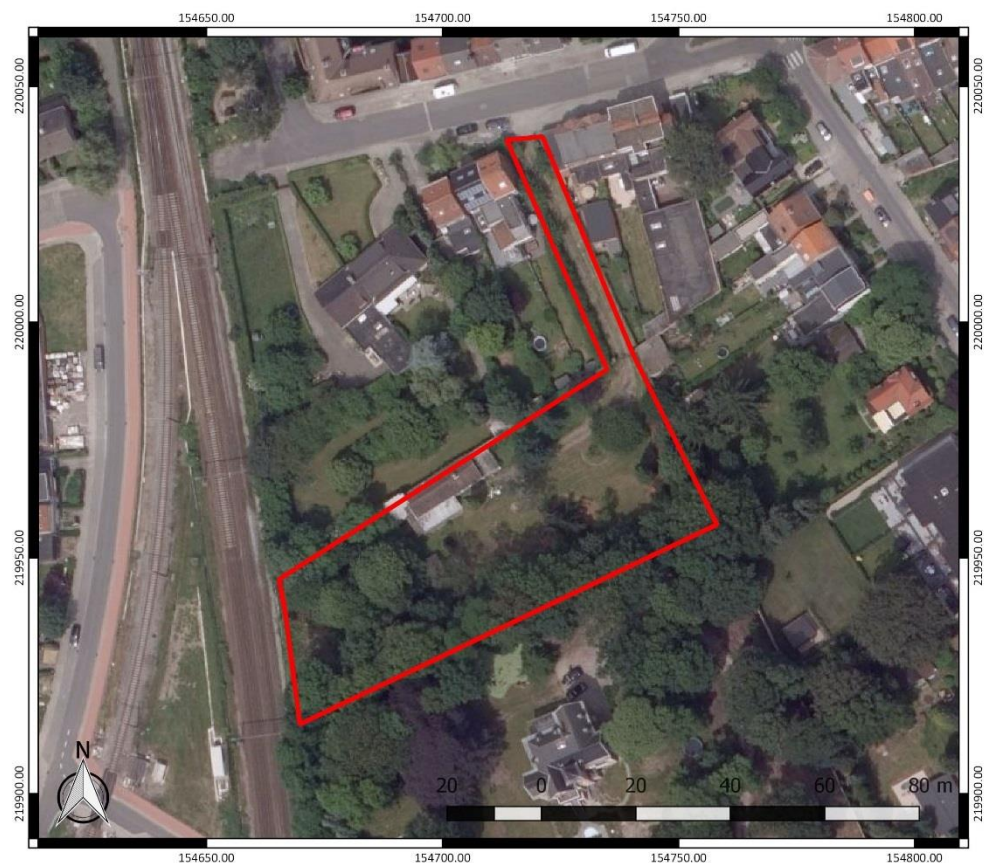
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

In het kader van de opmaak van de archeologienota werd contact opgenomen met de archeologische dienst van de stad Antwerpen en werd het Felixarchief geraadpleegd.

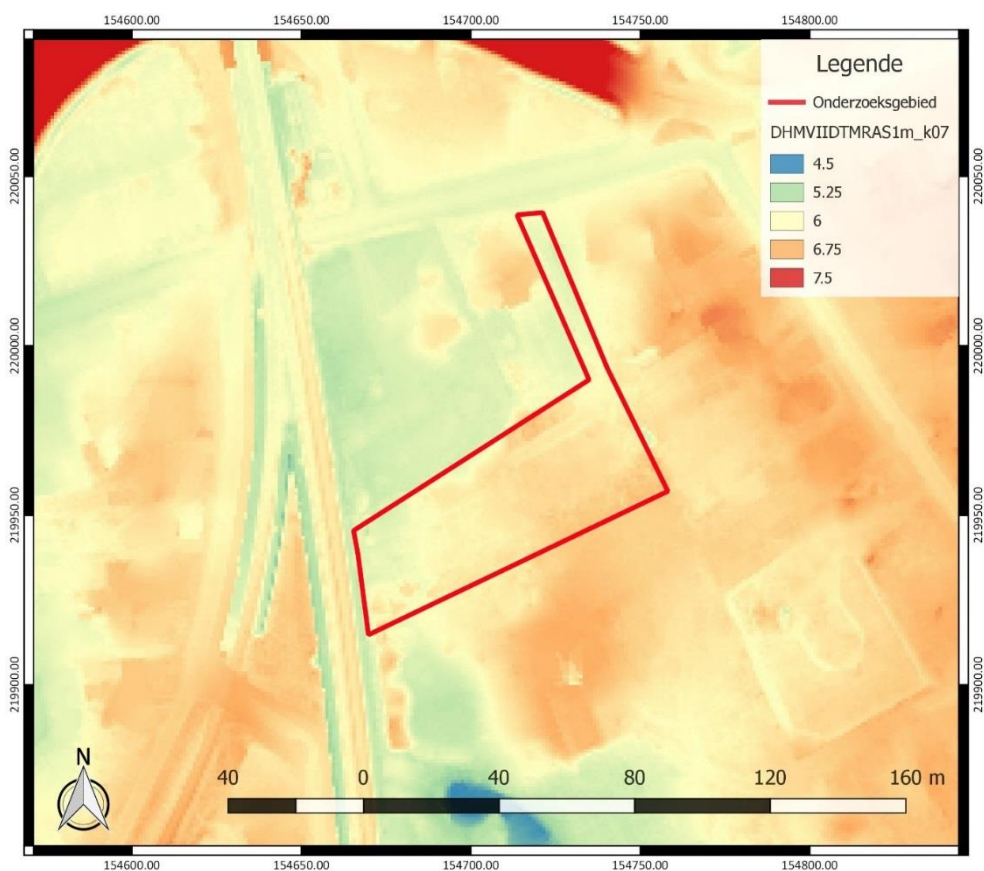
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

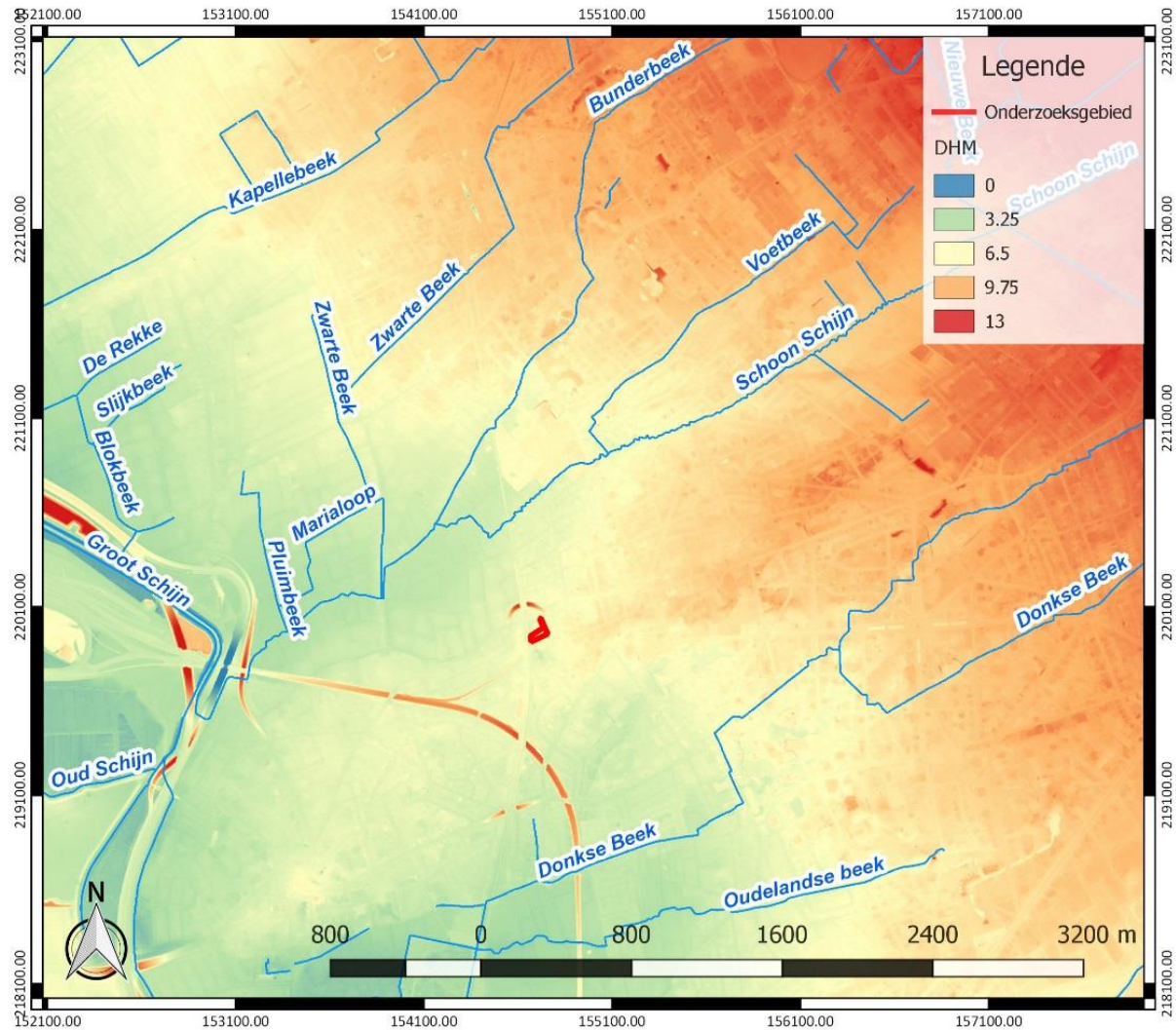
Het onderzoeksgebied ligt in de wijk Sint-Mariaburg, ten noordoosten van het centrum van Ekeren en ten noorden van de stad Antwerpen. Het terrein wordt in het noorden begrensd door de straat Schriek en in het westen door de spoorweglijn tussen Antwerpen en Nederland. Iets verder naar het oosten toe loopt de Edward Caertsstraat en in het zuiden de Weerstandersstraat (Figuur 8). Volgens het gewestplan is het onderzoeksgebied gelegen in woongebied. Hydrografisch maakt het deel uit van het Beneden-Scheldebekken. Er bevinden zich geen rivieren of beken in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied, maar ruimer gekeken ligt het terrein op de uitloper van een rug, gelegen tussen de Schoon Schijn in het noorden en de Donkse Beek in het zuiden (Figuur 10).

Figuur 8: Luchtfoto van 2016 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied, detail

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met hydrografische kaart en aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

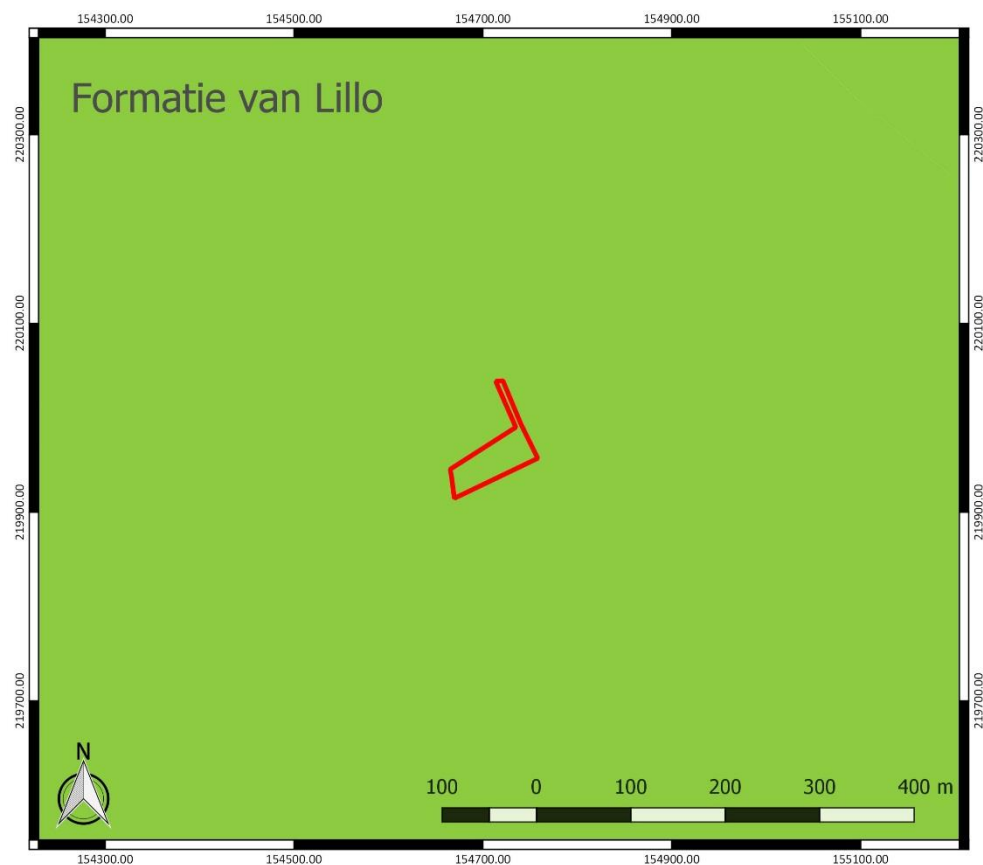
Figuur 11: Hoogteverloop van westzuidwest naar oostnoordoost (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Ekeren tot de poldergronden en bevindt het zich in een depressie naast de Schijn. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert (Figuur 10).³ Het onderzoeksgebied zelf, ten noordoosten van Ekeren, is relatief vlak met enkele lichte hoogteverschillen. Het is gelegen op een licht verhoogde uitloper die van noordoost naar zuidwest richting Ekeren loopt. Het terrein bevindt zich op een hoogte tussen ca. 5,7 en 6,5 m TAW (Figuur 9 en Figuur 11).⁴ De tertiaire ondergrond (Figuur 12) bestaat uit de Formatie van Lillo, dat gekenmerkt wordt door groen tot grijsbruin fijn zand dat weinig glauconiethoudend is en dat schelpen aan de basis bevat.⁵

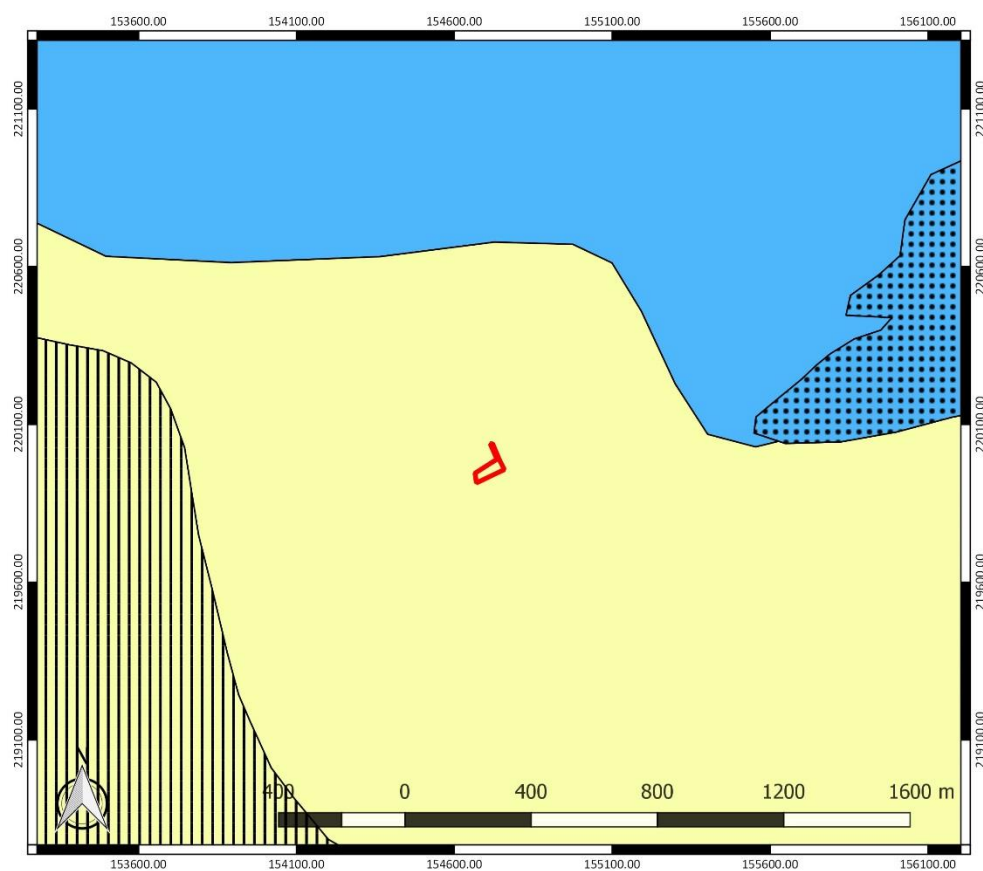
³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Antwerpen - fusiegemeenten, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122215> (geraadpleegd op 8 maart 2017)

⁴ www.geopunt.be/kaart

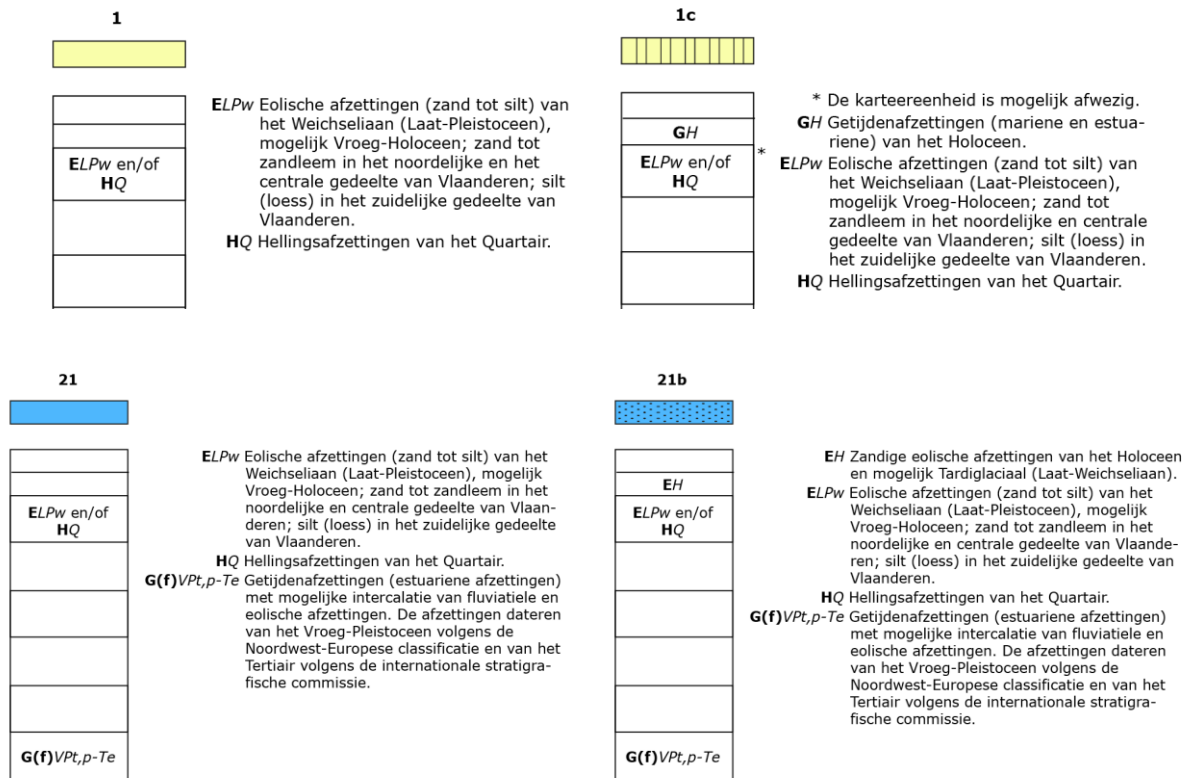
⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 13: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 14: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De quartairgeologische kaart (Figuur 13) geeft aan dat de ondergrond van het onderzoeksgebied gekenmerkt wordt door eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ten zuidwesten van het onderzoeksgebied komen ook nog jongere getijdenafzettingen voor. Ten noordoosten komen dan weer oudere getijdenafzettingen voor, onder de vermelde eolische afzettingen, en plaatselijk ook jongere zandige eolische afzettingen.⁶

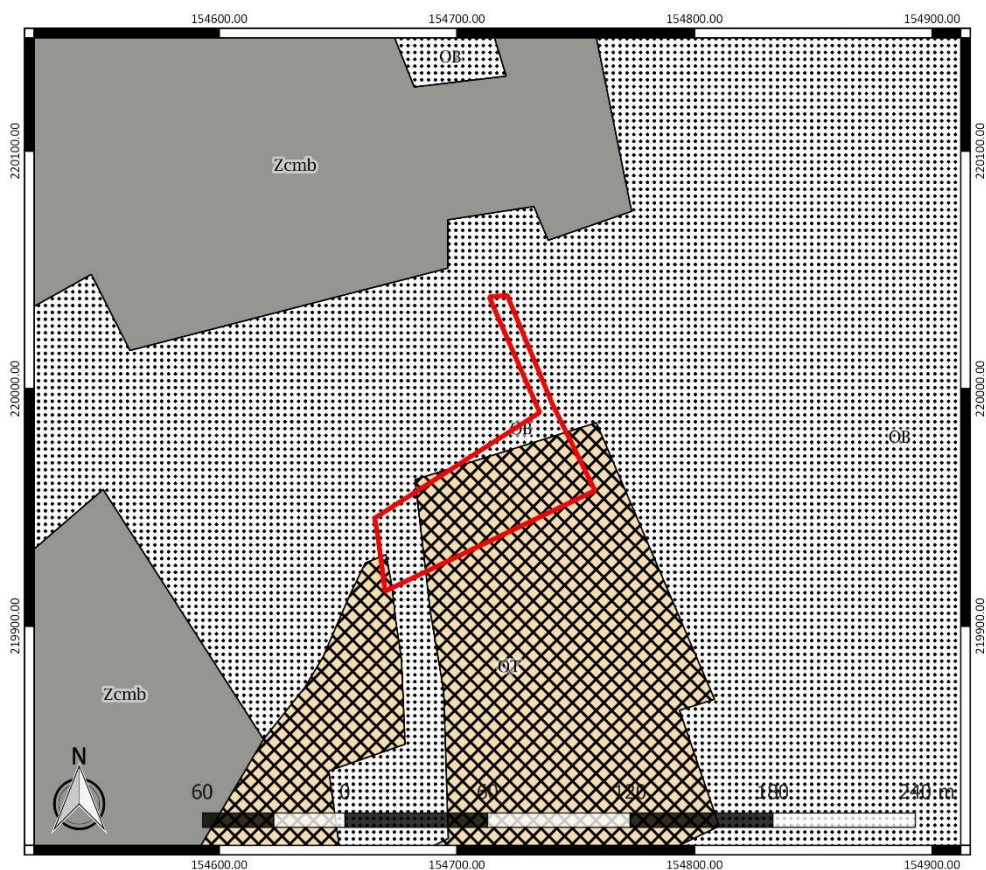
De bodemkaart (Figuur 15) toont het grootste deel van het onderzoeksgebied als sterk vergraven gronden (OT). De rest wordt aangegeven als bebouwde zone (OB). In de omgeving komt ten noorden en zuidwesten een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zcmb) voor.⁷ De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst voor de omgeving mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is mogelijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁸

Volgens de bodemgebruikskaart zijn in het onderzoeksgebied enkele gebouwen te bemerken, en komen verder ook gras, struiken en bomen voor (Figuur 16). Dit beeld sluit aan bij het beeld dat te zien is op een recente luchtfoto (Figuur 8).

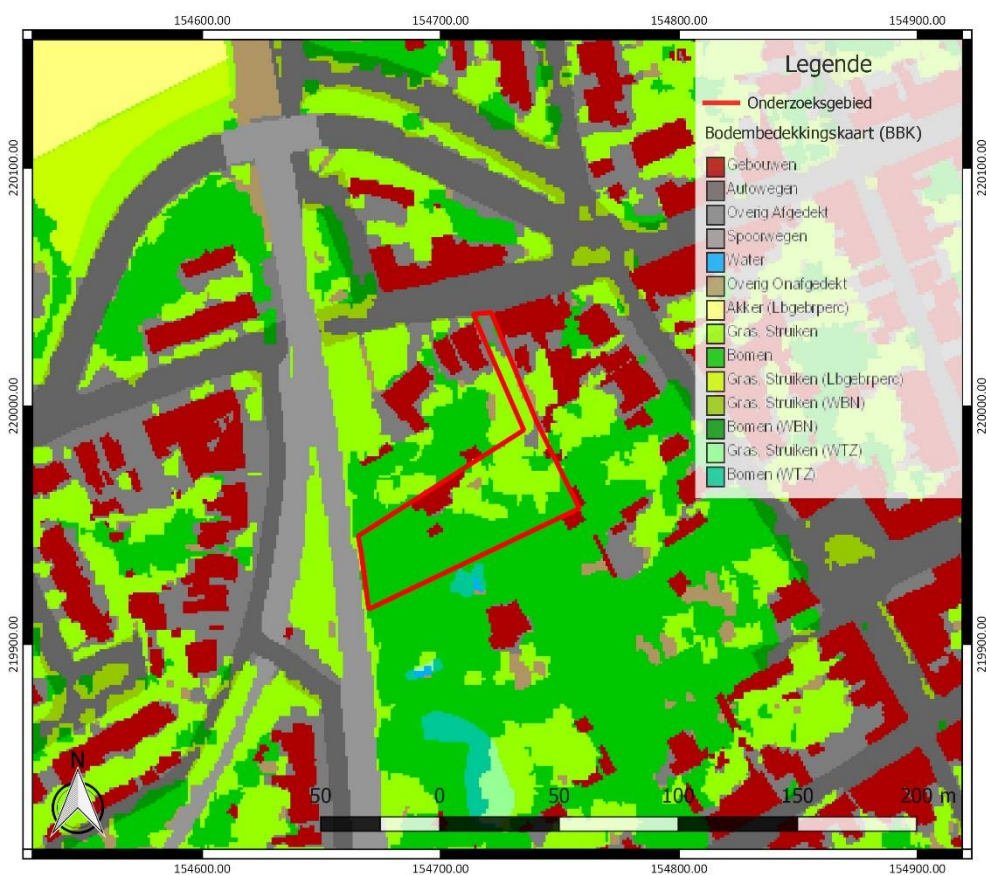
⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

⁸ Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

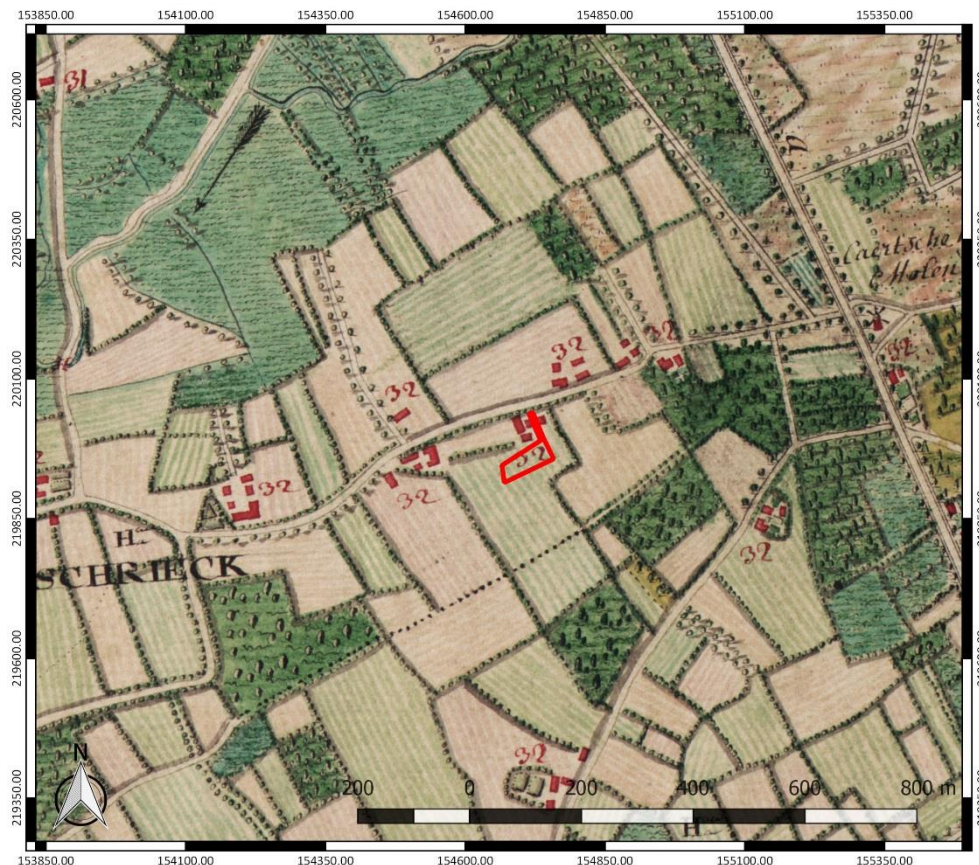

Figuur 16: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Ekeren kent een eerste vermelding in 1155 en behoorde tot het Land van Breda. Het bleef tot aan het eind van de 12de eeuw een vrij erfgoed, waarna het door Godevaart II aan de hertogen van Brabant werd afgestaan. Naderhand werd het opnieuw in leen gegeven aan de heren van Breda. De heerlijkheid Ekeren omvatte oorspronkelijk de huidige gemeenten Ekeren, Hoevenen, Kapellen, Brasschaat en Ertbrand. Ekeren vormt de grens tussen water- en hoogland, tussen de Polders (in het westen) en de Kempen (in het oosten). De westelijke en zuidelijke delen werden oorspronkelijk volledig ingenomen door polderland. Desondanks de indijkingswerken die reeds plaatsvonden vanaf de 11de eeuw werd Ekeren herhaaldelijk getroffen door overstromingen. Ook oorlogsgeweld bleef het niet gespaard. Bij het Beleg van Antwerpen (1585) werd Ekeren verwoest en ontvolkt. Ook in 1703 met de slag tussen de Hollanders en de Fransen in de Muisbroekpolder en tijdens WOII had Ekeren zwaar te lijden.⁹

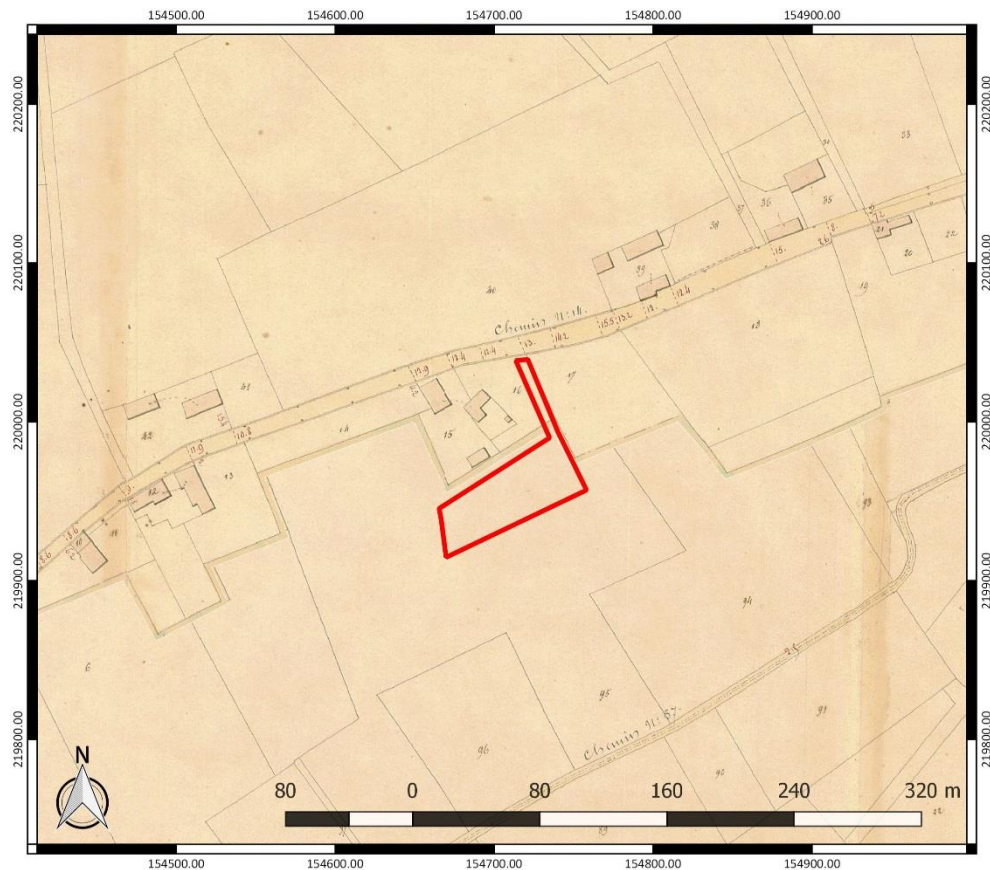
Het onderzoeksgebied is gelegen in Sint-Mariaburg, dat een aparte parochie is die bij Ekeren hoort. In het laatste kwart van de 19de eeuw kocht Antoon Van den Weyngaert als beheerder van verzekeringsmaatschappij Antverpia er enkele gronden en liet ze verkavelen. Op 25 jaar tijd ontstond er een volledig nieuwe woonkern. Een eerste kerkje werd gebouwd in 1896, maar hiervan is niets bewaard gebleven. In 1900 werd Sint-Mariaburg een aparte parochie en de huidige parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand dateert uit 1910-1911. Begin 19de eeuw werd er een groot zwemdok aangelegd en er kwamen ook veel horecazaken bij, waardoor de wijk uitgroeide tot een groen recreatieoord voor de Antwerpenaren.¹⁰

Figuur 17: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) (www.geopunt.be)

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Ekeren, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120656> (geraadpleegd op 24 mei 2017).

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Sint-Mariaburg, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120665> (geraadpleegd op 24 mei 2017).

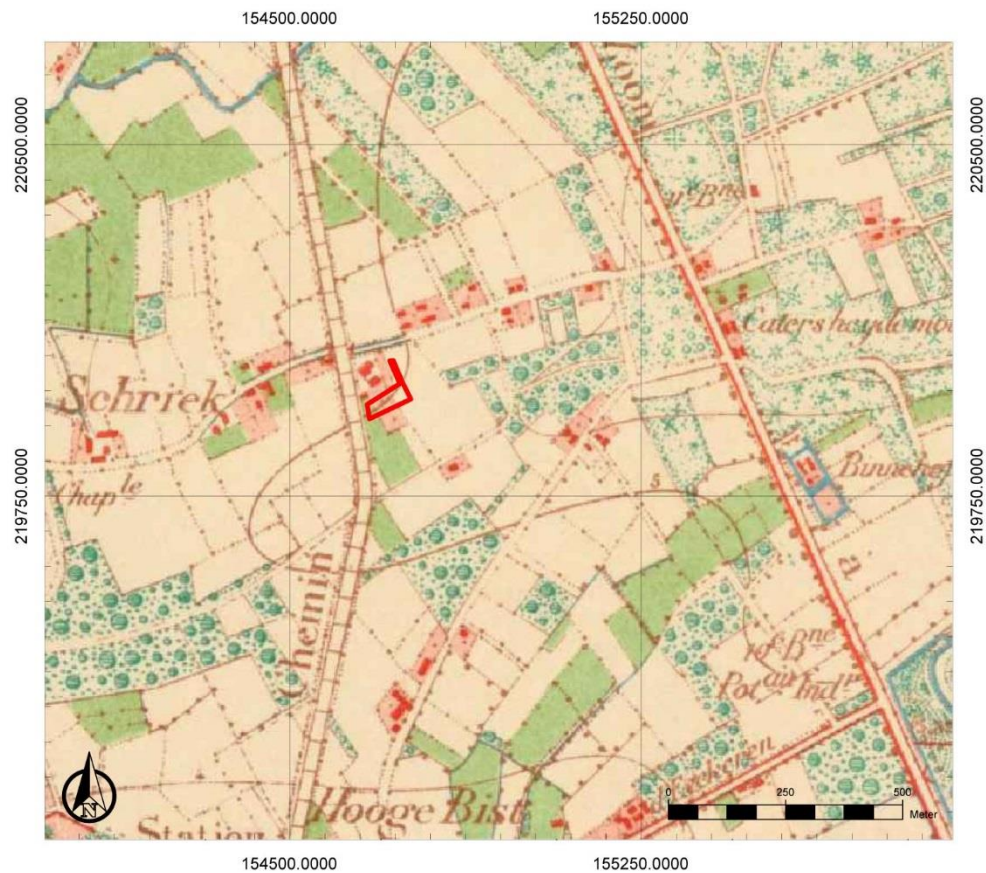

Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

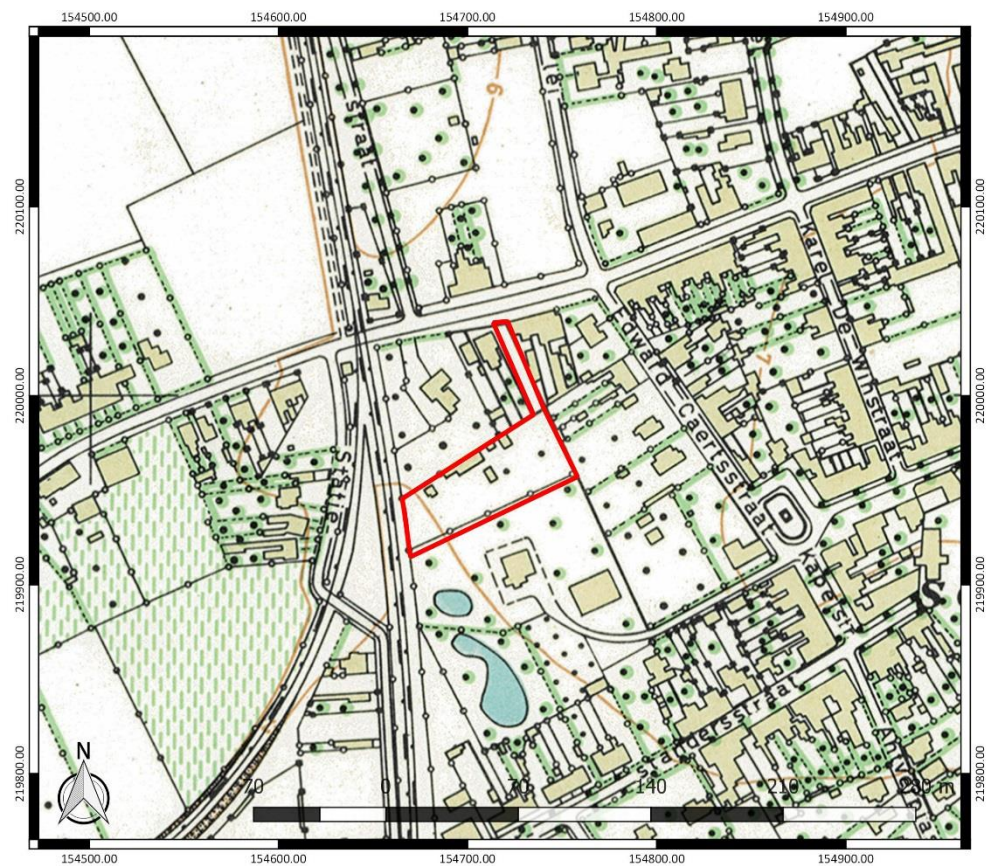
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778, Figuur 17) is te zien dat het onderzoeksgebied gelegen is langs de historische voorloper van de straat Schriek, waarlangs zich enkele boerderijen bevinden, te midden van akkerland. Binnen het onderzoeksgebied zelf lijkt een boerderij waar te nemen in het noorden, maar op basis van jongere kaarten kunnen we vaststellen dat de oostelijke rand van het terrein overeenkomt met de perceelsgrens. De aanwezige boerderijen vallen dan buiten het onderzoeksgebied. Op de Atlas der Buurtwegen (1841) zijn geen gebouwen te zien binnen het onderzoeksgebied. De drie gebouwen die vlak langs het onderzoeksgebied te zien zijn, komen sterk overeen met de drie gebouwen die ook al op de Ferrariskaart te zien waren (Figuur 18).

Een topografische kaart uit 1863 (Figuur 19) toont nog steeds grote gelijkenissen met de voorgaande historische kaarten op het gebied van bebouwing. Hierop is echter wel te zien dat de spoorweglijn tussen Antwerpen en Nederland in tussentijd is aangelegd. Dat gebeurde in 1854.¹¹ Op de topografische kaart van het ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, opgesteld tussen 1950 en 1970, is te zien dat de wijk Sint-Mariaburg volledig is uitgebouwd. Een topografische kaart van de periode rond het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw ontbreekt echter om de overgang te kunnen waarnemen. Op deze kaart zien we ook dat er centraal in het onderzoeksgebied enkele kleine gebouwen aanwezig zijn (Figuur 20).

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Villa Albert met portiers- en hovenierswoning, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11420> (geraadpleegd op 24 mei 2017).

Figuur 19: Topografische kaart uit 1863, Cappellen VII/8, met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 20: Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

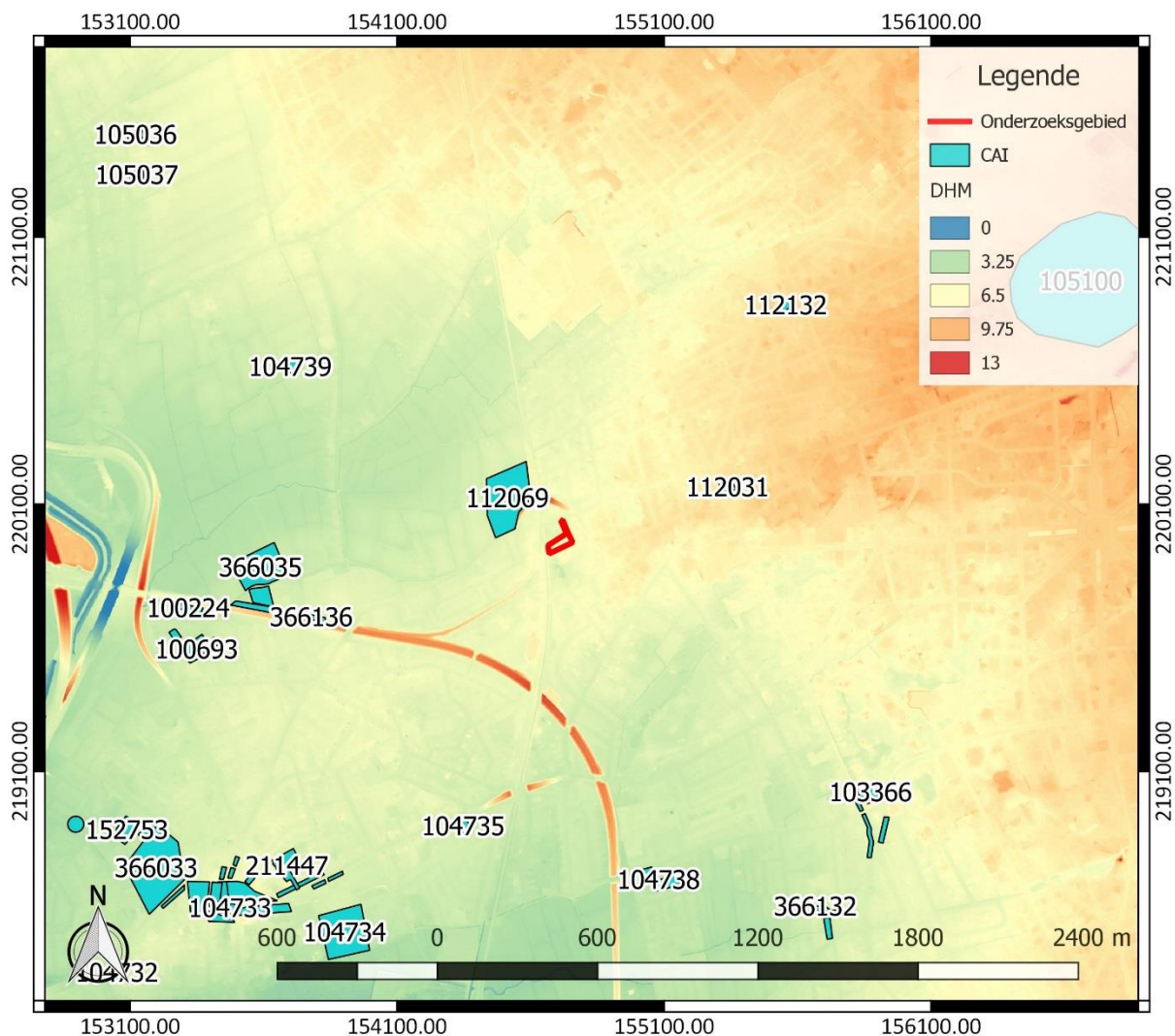

Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Ten zuiden van het onderzoeksgebied bevindt zich de Villa Albert, een kasteelvilla die in 1894 gebouwd werd als buitenverblijf. Het domein had drie toegangspaden, naar elke straat één. Binnen het onderzoeksgebied verschenen in 1881-1882 hoevegebouwen, die als remises deel gingen uitmaken van het kasteeldomein. Een deel van de oude hoevegebouwen, in gebruik als remise en serres, werd in 1903 gesloopt.¹² Een luchtfoto uit 1971 toont dat de gebouwen binnen de grenzen van het onderzoeksgebied nog steeds aanwezig zijn. Het terrein lijkt vanaf nu bebost. In de directe omgeving is er, ten opzichte van de topografische kaart uit 1950-1970, weinig veranderd (Figuur 21). Op een luchtfoto uit 1979-1990 zien we dat er enkele uitbreidingen van woonwijken zijn gebeurd, maar voor het onderzoeksterrein blijft de situatie onveranderd (Figuur 22).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). We bespreken de vondsten zo veel als mogelijk chronologisch. In geval van een meerperiodesite wordt er voor gekozen om de evolutie van de site gebundeld te bespreken, in plaats van de verschillende periodes afzonderlijk. Enkel de CAI locaties die zich op een gelijkaardige landschappelijke ligging bevinden als het onderzoeksgebied worden besproken.

Figuur 23: Overzichtskarte Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Villa Albert met portiers- en hovenierswoning, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11420> (geraadpleegd op 24 mei 2017).

Op locatie CAI ID 112069, vlakbij het onderzoeksgebied, werden tijdens een veldprospectie 212 lithische artefacten aangetroffen. Het gaat om microlieten, debitagematerial en klingen uit het mesolithicum.¹³ Ook op de Kattekensberg (CAI ID 105100) werden silex werktuigen uit de steentijd aangetroffen tijdens een veldprospectie.¹⁴

In de omgeving rond de Wilgenhoeve in Ekeren bevinden zich verschillende CAI locaties, die werden onderzocht naar aanleiding van de aanleg voor de HSL. Op locaties CAI ID 105013 en 105034 (op de kaart te situeren ter hoogte van CAI ID 100693) zijn aardewerk uit de late bronstijd, een waterput uit de midden-ijzertijd en nederzettingssporen uit de midden-Romeinse tijd aangetroffen. Het gaat om rurale bewoning, waarbij ook enkele afvalkuilen, tegulae, zegelringen en een munt van Hadrianus zijn gevonden. Op locatie CAI ID 100693 bevonden zich Gallo-Romeinse bewoningssporen uit de 2de en 3de eeuw na Chr. Ze omvatten twee gebouwplattegronden met potstallen en twee vierkanten houten waterputten.¹⁵

Ter hoogte van CAI ID 100205 (onder CAI ID 366035 op de kaart) werd een vierpostenspijker opgegraven, die dateert uit de overgangperiode van de midden- naar de late bronstijd, alsook een rechthoekig hoofdgebouw met haard uit de late bronstijd. Daarnaast werden er nog een afvalkuil en minstens twee zespostenspijkers aangetroffen, eveneens uit dezelfde periode. Aardewerk dat ter hoogte van CAI ID 366035 werd gevonden, dateert dan weer uit de ijzertijd.¹⁶ Ter hoogte van Kouter 1 (CAI ID 100224) werd een waterput uit de midden-Romeinse tijd opgegraven. De vierkante houtconstructie bevatte handgevormd aardewerk.¹⁷ Iets verderop, ter hoogte van CAI ID 366135 (ten westen van CAI ID 366136 op de kaart) kwamen dan weer nederzettingssporen uit de (post-)middeleeuwse periode aan het licht.¹⁸

Ten slotte zijn er ook nog twee locaties die dateren uit de post-middeleeuwse periode. Het gaat om CAI ID 112132, die een cartografische indicator aanduidt voor de locatie van de Galgehoeve. Deze hoeve is reeds te zien op de Ferrariskaart, waardoor ze minstens te dateren valt in de 18de eeuw.¹⁹ Op locatie CAI ID 112031 staat de Katerheidemolen, die vandaag de dag nog steeds bestaat. De houten banmolen dateert uit de 16de eeuw, maar werd platgebrand bij het beleg van Antwerpen. De nieuwe, stenen windmolen dateert uit 1774-1778.²⁰

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112069, Mariaburg (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105100, Kattekensberg (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100693, Wilgenhoeve V (geraadpleegd op 24 mei 2017)

Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105013, Wilgenhoeve I (geraadpleegd op 24 mei 2017)

Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105034, Wilgenhoeve II (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100205, Ekeren-Schriek 1 (geraadpleegd op 24 mei 2017)

Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 366035, Schriek 2 (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100224, Kouter 1 (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 366135, Ekeren 4 (geraadpleegd op 24 mei 2017)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112132, Galgehoeve (geraadpleegd op 24 mei 2017)

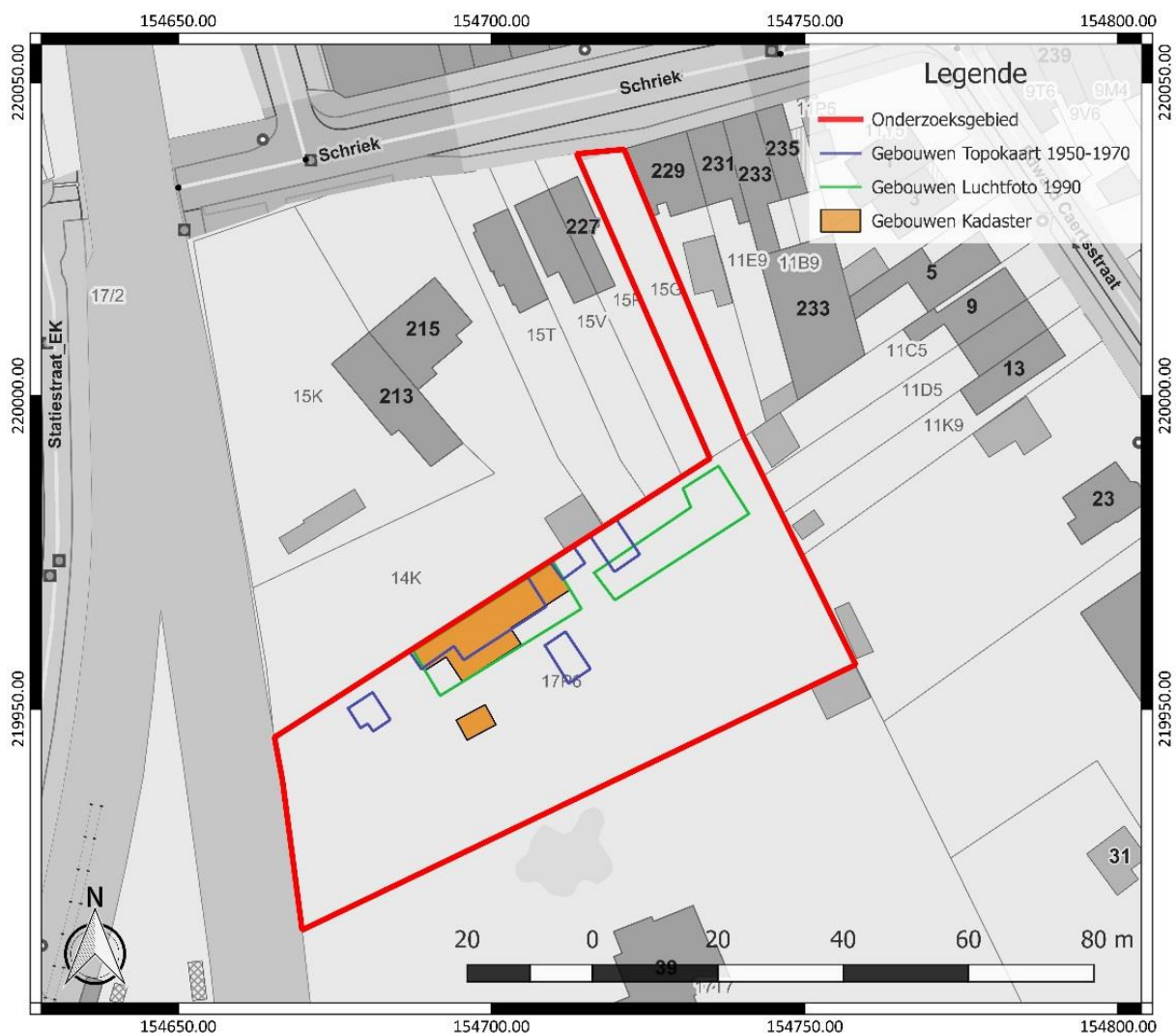
²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112031, Katerheidemolen (geraadpleegd op 24 mei 2017)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Landschappelijk is het onderzoeksgebied te situeren op een licht verhoogde uitloper die van noordoost naar zuidwest richting Ekeren loopt. Ten noorden en ten zuiden bevinden zich, op enige afstand, enkele waterlopen. Dit is een gunstige landschappelijke locatie. De gekende archeologische waarden in de omgeving dateren uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse periode en de (post-)middeleeuwen. Het gaat hoofdzakelijk om sporen van bewoning. Deze indicatoren zijn relevant voor het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied, aangezien ze gelegen zijn op gelijkaardige topografische locaties.

Figuur 24: Synthesekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied

Historische kaarten en luchtfoto's geven aan dat het terrein sinds de 18de eeuw lange tijd in gebruik geweest is als akkerland. Dit heeft plaatselijk mogelijk een negatieve impact gehad op de bewaring van eventueel aanwezige steentijd artefactensites, net als het lange gebruik van het terrein als

akkerland. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw verschijnt bebouwing binnen het onderzoeksgebied en in de 20ste eeuw is duidelijk te zien dat het perceel bebost raakt. Het betreft jong bos. Het is onduidelijk wat de impact van de bestaande bebouwing op het bodemarchief geweest is.

Op de bodemkaart wordt voor het terrein aangegeven dat we te maken zouden hebben vergraven gronden en bebouwde gronden. Doorheen het bureauonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden die een verklaring kunnen bieden voor de aanduiding van vergraven gronden op de bodemkaart. Misschien zijn verstoringen opgetreden bij de aanleg van de spoorweg die ten westen van het terrein loopt, maar gezien het ontbreken van verdere aanwijzingen kunnen we er op dit moment niet van uitgaan dat de bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied verstoord is.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen een deel van onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen en de aanleg van wegenis. De geplande werken kennen een gemiddelde bodemingreep van ca. 80 cm. Een deel van de bestaande bomen zal behouden blijven. Ter hoogte van de wegenis en de woningen zullen wel bomen gerooid worden. De bijgebouwen die nu nog op het terrein aanwezig zijn, zullen gesloopt worden. Verder dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn op het terrein de resten van bijgebouwen te verwachten uit het laatste kwart van de 19de eeuw en de 20ste eeuw. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt het onderzoeksgebied archeologisch potentieel te kennen voor resten uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse periode en de (post-)middeleeuwen. Omwille van de bedreiging die uitgaat van de geplande werken is bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen op het terrein.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is mogelijk, maar dient sowieso gevolgd te worden door een ander onderzoek. Landschappelijk booronderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op steentijd artefactensites in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden. Een proefsleuvenonderzoek is aangewezen om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Na elke nieuwe stap in het archeologisch vooronderzoek dient telkens opnieuw de afweging gemaakt te worden of bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is en welke onderzoeksmethodes hiervoor het meest aangewezen zijn.

3 Samenvatting

Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn op het terrein de resten van bijgebouwen te verwachten uit het laatste kwart van de 19de eeuw en de 20ste eeuw. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt het onderzoeksgebied archeologisch potentieel te kennen voor resten uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse periode en de (post-)middeleeuwen. Omwille van de bedreiging die uitgaat van de geplande werken is bijkomend archeologisch vooronderzoek aangewezen op het terrein.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: Essen in zicht. Essen en plaggendecken in Nederland. Onderzoek en beleid, (*Nederlandse archeologische rapporten* 34), Amersfoort.

4.2 Websites

Cartesius (2017)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)

<http://dov.vlaanderen.be>

Documentatiecentrum Antwerpse Noorderpolders (2017)

<http://www.schattenvanekeren.be>

Felixarchief (2017)

<http://zoeken.felixarchief.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2017)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)

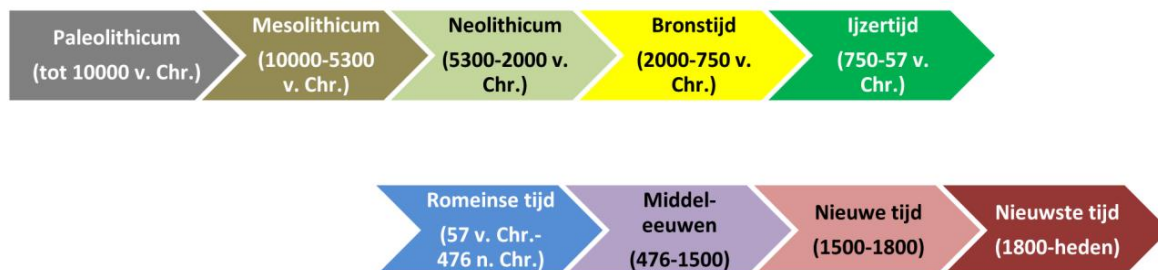
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017D365

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	23/05/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	15/05/2017
3	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	24/05/2017
4	Hydrografische kaart met hoogtemodel	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	23/05/2017
5	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	15/05/2017
6	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	15/05/2017
7	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	23/05/2017
8	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	15/05/2017
9	Quartairegeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	15/05/2017
10	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	15/05/2017
11	Bodemgebruikskaat	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	15/05/2017
12	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	15/05/2017
13	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	15/05/2017
14	Topografische kaart	1863	1:1	Digitaal	23/05/2017
15	Topografische kaart	Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970)	1:1	Digitaal	23/05/2017
16	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	15/05/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017D365

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2016	Digitaal	15/05/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	23/05/2017
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979	Digitaal	23/05/2017